

सल्लाहकार

श्री बालकृष्ण प्रसाई
श्री श्रीहर्ष कोइराला

सम्पादक

सनत कुमार शर्मा

प्रकाशक

नेपाल सरकार
वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
सिंहदरबार, काठमाडौं, नेपाल

सम्पर्क ठेगाना

नेपाल सरकार
वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
सिंहदरबार, काठमाडौं, नेपाल
फोन नं. : ४२६२३७१
फ्याक्स : ४२८०६९७
इमेल : sanatsharma@most.gov.np

आवरण :

सौर्य पिण्डहरू

प्राक्कथन

विज्ञान र प्रविधि नै एउटा राष्ट्रको सामाजिक तथा आर्थिक समुन्नतिको मेरूदण्ड, राष्ट्रको अन्तर्निहित शक्तिको परिसूचक तथा समुन्नतिको आधार हो । विज्ञान तथा प्रविधिको समुचित विकास तथा प्रयोगको परिणामस्वरूप नै कतिपय राष्ट्रहरू विकासको चरम सीमामा पुगिसकेका छन् र यसलाई आत्मसात गर्न असक्षम राष्ट्रहरू अविकसितता एवम् गरिबीको विकराल पञ्जाबाट अद्यापि पनि मुक्त हुनसकेका छैनन् । नवशताब्दी विज्ञान तथा प्रविधिको शताब्दी हो र विकासोन्मुख राष्ट्रहरू विकासको क्रममा पिछडिँदैजानुको प्रमुख कारण नै विज्ञान तथा प्रविधिको क्षेत्रमा पिछडिनु हो भन्ने तथ्य आज कसैको सामु लुकेको छैन । तसर्थ विज्ञान र प्रविधिको अहम् भूमिकालाई बोध गर्दै राष्ट्रमा विज्ञान तथा प्रविधिको द्रुततर विकास एवम् प्रयोगका लागि वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयको स्थापना गरिएको हो ।

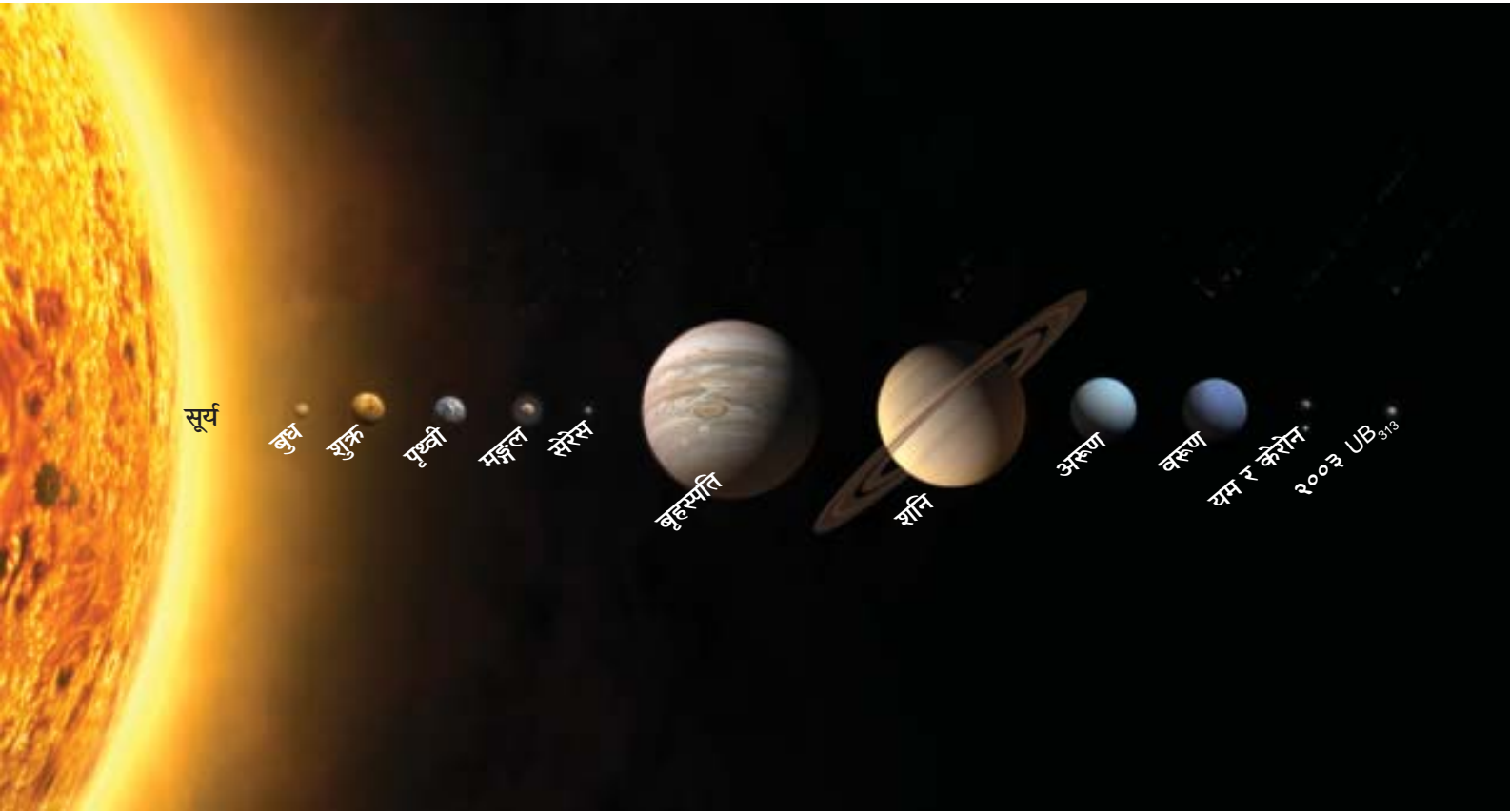
तर वाञ्छित एवम् समुचित लगानी एवम् अपर्याप्त जनशक्तिको अभावमा कैयौं कार्यको थालनी भएर केही उल्लेख्य उपलब्धीहरू हासिल भएको देखिए तापनि आशातीत उपलब्धीहरू अद्यापि हासिल गर्न सकिएको छैन । तसर्थ वर्तमान समयमा राष्ट्रको ऐतिहासिक जनआन्दोलनद्वारा पुनर्स्थापित सरकार भएको र जनताप्रति पनि अतीव उत्तरदायित्व रहेको परिप्रेक्ष्यमा विज्ञान तथा प्रविधिको सार्थक विकासद्वारा राष्ट्र विकासलाई मूर्तरूप दिन नेपाल सरकारले वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयलाई पूर्णरूपेण क्रियाशील गराउनका लागि पर्याप्त स्रोत र साधन उपलब्ध गराउनु आजको आवश्यकता हुन गएको छ । यसो भएमा लक्ष्मी र सरस्वतीको पारस्परिक समन्वय हुन गई विकासले मूर्त रूप लिनेछ र स्वदेशी क्षमता बृद्धि हुन गई हरेक क्षेत्रमा स्वावलम्बन हासिल गर्न सकिने छ ।

बालकृष्ण प्रसाई
सचिव

यस बुलेटिनमा प्रकाशित लेख-रचनाहरूमा व्यक्त लेखकहरूका अभिव्यक्तिहरूप्रति वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय कुनै पनि रूपमा उत्तरदायी रहने छैन ।

नव परिभाषित ग्रहहरू

- सन्त कुमार शर्मा

हाल परिभाषित व्याख्या अनुसार ८ वटा शास्त्रीय रूपमा परिभाषित ग्रहहरू तथा ४ वटा वामन ग्रहहरू

विज्ञान र प्रविधिको क्षेत्रमा निरन्तर रूपमा भइरहेको अध्ययन अनुसन्धानको परिणतिस्वरूप मानवको ज्ञानमा पनि निरन्तर रूपमा वृद्धि हुँदै गइरहेको छ र विज्ञानका नवीनतम् आयामहरू थपिने क्रम पनि यथावत् नै छ। नवीनतम् ज्ञानको प्राप्तिसँगै मानवले विश्व-ब्रह्माण्डलाई हेर्ने दृष्टिकोणमा पनि क्रमिक रूपमा परिवर्तन आइरहेको छ। यसै क्रममा विगतमा स्थापित कतिपय परिभाषा र सिद्धान्तहरूलाई पनि नवीनतम् रूपमा परिभाषित गर्नुपर्ने स्थितिको श्रृजना हुन थालेको छ। यसै परिप्रेक्ष्यमा खगोल विज्ञानको क्षेत्रमा निरन्तर भइरहेको अध्ययन-अनुसन्धानको परिणति स्वरूप खगोल विज्ञानका कतिपय जटिल एवम् दुरूह सिद्धान्तहरू क्रमशः अनावृत हुँदै गइरहेका छन्। तदनुसार हाल आएर ग्रहहरूको परिभाषालाई नै पुनर्परिभाषित गर्नुपर्ने हुन गएको छ।

'प्लानेट' शब्द ग्रीक भाषाबाट प्रार्दुभाव भएको हो र यसको अर्थ 'घुम्न्ते' वा 'फिरन्ते' रहेको छ। पार्श्वमा रहेको ताराहरूको सापेक्षमा गतिशील देखिएका आकाशीय पिण्डहरूलाई विगतमा ग्रहको रूपमा परिभाषित गरिएको थियो। तर यो परिभाषा वर्तमान अवस्थामा आकाशीय पिण्डहरूको वर्तमान

ज्ञान अनुरूप समय सापेक्ष नरहेको तथ्यलाई हृदयङ्गम गर्दै सौर्य पिण्डहरूलाई नवीनतम् रूपमा परिभाषित गर्नुपर्ने भयो। उदाहरणार्थ, सौर्यमण्डलको दुरस्थ क्षेत्रमा भएका केही पिण्डहरू दृष्टिगोचर हुन गएका छन्, जसको आकार यम (प्लुटो) को समतुल्य वा त्यसभन्दा बढी रहेको पाइएको छ। यस्तो अवस्थामा त्यस्ता नवीनतम् रूपमा पत्ता लागेका पिण्डहरूलाई ग्रह भन्ने वा नभन्ने प्रश्नहरू पनि त्यत्तिकै रूपमा उठिरहेको परिप्रेक्ष्य तथा वर्तमान समयमा अन्तरिक्षको अवलोकन एवम् अध्ययनको परिणति स्वरूप ग्रहहरूको समष्टिगत ज्ञानमा व्यापक वृद्धिका सँगै सौर्य पिण्डहरूको नामकरणमा पनि हाम्रो नवीनतम् ज्ञान अनुरूप परिवर्तन हुन आवश्यक रहेको तथ्यलाई अनुभूति गर्दै अन्तर्राष्ट्रिय खगोल विज्ञान सङ्घ (IAU, International Astronomical Union) को प्राग्मा सम्पन्न २५०० भन्दा पनि बढी खगोल वैज्ञानिकहरूको सहभागिता रहेको २६ औँ साधारण सभा (General Assembly) ले विगतमा स्थापित मान्यताहरूमा केही परिवर्तनहरू गरेर सौर्य पिण्डहरूलाई 'ग्रह', 'वामन ग्रह' (dwarf planets) तथा 'साना सौर्यमण्डलीय पिण्ड' गरी ३ भागमा विभक्त गरेको छ।

विगतको परिभाषा अनुसार ९ वटा शास्त्रीय रूपमा परिभाषित ग्रहहरू

ग्रहहरू

नवीनतम् रूपमा स्थापित परिभाषा अनुसार ग्रह एउटा आकाशीय पिण्ड हो जुन (क) सूर्यको वरिपरी परिभ्रमण गर्दछ, (ख) जसमा 'ठोस पिण्डीय बल'लाई पराजय गर्नका लागि आवश्यक हुने स्वगुरुत्वका निमित्त पर्याप्त पिण्ड निहित हुनु पर्दछ र जसले गर्दा यसको द्रव्यस्थिति समतुल्य आकृतिको अर्थात् लगभग गोलाकार आकृतिको हुनु पर्दछ, र (ग) यसले आफ्नो कक्षका सामिप्यको क्षेत्रलाई खुलस्त पारेको हुन्छ। यसबाट शास्त्रीय परिभाषा अनुसार परिभाषित गरिएको ग्रहहरूमा केही हेरफेर हुन गएको छ। यस नवीनतम् परिभाषा अनुसार अब सौर्यमण्डलमा बुध, शुक्र, पृथ्वी, मङ्गल, बृहस्पति, शनि, अरुण तथा वरुण गरी आठवटा

शास्त्रीय परिभाषा अनुसार परिभाषित गरिएको ग्रहहरूमा केही हेरफेर हुन गएको छ। यस नवीनतम् परिभाषा अनुसार अब सौर्यमण्डलमा बुध, शुक्र, पृथ्वी, मङ्गल, बृहस्पति, शनि, अरूण तथा वरुण गरी आठवटा ग्रहहरू रहन गएका छन्। यस पूर्व सौर्यमण्डलमा नौवटा ग्रहहरू रहेका मानिन्थ्यो।

अन्तर्राष्ट्रिय स्वगोल विज्ञान सङ्घद्वारा नवीनतम् रूपमा परिभाषित सौर्य पिण्डहरू

पिण्ड	नवीनतम् परिभाषा अनुसार पिण्डहरूको वर्गीकरण	अनुमानित व्यास
बुध	ग्रह	४,८७९ कि.मी.
शुक्र	ग्रह	१२,१०४ कि.मी.
पृथ्वी	ग्रह	१२,७४६ कि.मी.
मङ्गल	ग्रह	६,७८० कि.मी.
बृहस्पति	ग्रह	१३८,३४६ कि.मी.
शनि	ग्रह	११४,६३२ कि.मी.
अरुण	ग्रह	५०,५३२ कि.मी.
वरुण	ग्रह	४९,१०५ कि.मी.
यम (प्लुटो)	पार-वरुण	२३०६±२० कि.मी.
सेरेज	वामन ग्रह	९५२ कि.मी.
केरोन	वामन ग्रह	१२०५±२ कि.मी.
२००३ UB ₃₁₃	वामन ग्रह	२४००±१०० कि.मी.

IAU द्वारा वामन ग्रहहरूको दर्जामा राख्न सकिने केही सौर्य पिण्डहरू

पिण्डहरूको नाम	अन्दाजी व्यास
२००३ EL _{६९}	२०००x१०००x१२०० कि.मी.
२००५ FY _९	१५००±३०० कि.मी.
(९०३७७) सेडना	१२००-१८०० कि.मी.
(९०४८२) अरकस	१०००-२०० कि.मी.
(५००००) क्वाअर	१००० कि.मी.
(२००००) भरुन	६००±१५० कि.मी.
(५५६३६) २००२ TX _{३००}	८७०० कि.मी.
(२८९७८) इक्सियन	५००±१०० कि.मी.
(५५५६५) २००२ AW _{१९७}	७००±१०० कि.मी.
(४) भेस्ता	५७८x५६०x४५८ कि.मी.
(२) पालस	५७०x५२५x५०० कि.मी.
(१०) हाइजिया	५००x४००x३५० कि.मी.

ग्रहहरू रहन गएका छन् । यस पूर्व सौर्यमण्डलमा नौवटा ग्रहहरू रहेका मानिन्थ्यो । यी ग्रहहरूका अतिरिक्त सौर्यमण्डलमा वामन ग्रहहरू (dwarf planet) रहन गएका छन् र वामन ग्रहहरूमा सेरेज (Ceres), यम तथा २००३ UB_{३१३} आदि छन् । अन्य वामन ग्रहहरूलाई IAU ले निकट भविष्यमा नै घोषणा गर्नेछ । यस परिभाषाबाट यम ग्रहको पद-अवनति भएको छ ।

वामन ग्रहहरू

वामन ग्रह एउटा यस्तो आकाशीय पिण्ड हो जुन (क) सूर्यको परिभ्रमण गर्दछ, (ख) जसमा ठोस पिण्डीय बललाई पराजय गर्नका लागि आवश्यक हुने स्वगुरुत्वका निमित्त पर्याप्त पिण्ड निहित हुनु पर्दछ र जसले गर्दा यसको द्रव्यस्थिति समतुल्य आकृतिको अर्थात् लगभग गोलाकार आकृतिको हुनु पर्दछ, र (ग) यसले आफ्नो सामिप्यको क्षेत्रलाई खुलस्त पारेको हुँदैन, र (घ) यो अन्य ग्रहको उपग्रह हुनु हुँदैन ।

साना सौर्यमण्डलीय पिण्डहरू

उपग्रह बाहेकका अन्य सम्पूर्ण पिण्डहरू (जस्तै, उल्का, पुच्छ्रेतारा आदि) लाई समग्र रूपमा साना सौर्यमण्डलीय पिण्डहरूको रूपमा परिभाषित गरिएको छ ।

ई.सं. १९९२ पश्चात् पत्ता लागेका केही सौर्य पिण्डहरू (वामन ग्रहहरू)

उपरोक्त परिभाषा अनुसार विगतमा ग्रहको दर्जा पाएको यम ग्रह 'वामन ग्रह' को परिभाषामा पर्न गए तापनि यसलाई पार-वरुण (Trans-Nep-tune) पिण्डको रूपमा परिभाषित गरिएको छ । यसरी 'यम ग्रह' ग्रहको दर्जाबाट हट्न गएको छ । पार-वरुण ग्रह (प्लुटो) अन्य आठवटा ग्रहहरूमा सबभन्दा सानो ग्रह हो । यो पृथ्वीको चन्द्रमा भन्दा पनि सानो छ । यसको व्यास २३०६ कि.मी. छ । यस नवीनतम् परिभाषाले पाठ्य सामाग्रीहरूमा समेत सुधार गरेर सौर्यमण्डलमा नौवटा ग्रहहरू रहेको पढाउनुको सट्टा ढ वटा ग्रहहरू रहको कुरा पढाउनु पर्नेछ । ■

माननीय राज्यमन्त्री श्री मान बहादुर विश्वकर्माज्यूद्वारा पदबहाली

काठमाडौं, जेष्ठ ८, २०६३। नवनियुक्त माननीय वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि राज्यमन्त्री श्री मान बहादुर विश्वकर्माज्यूले मिति २०६३/२/८ मा मन्त्रालयमा पदबहाली गर्नुभयो। सो अवसरमा निर्देशन दिने क्रममा माननीय राज्यमन्त्री श्री मान बहादुर विश्वकर्माज्यूले वर्तमान सरकार जनआन्दोलनबाट स्थापित सरकार हो र लोकतन्त्रको स्थापनामा कर्मचारीहरूको अहम् भूमिको रहेको उल्लेख गर्दै आगामी दिनमा लोकतन्त्रलाई सदुद्दीकरण गर्ने कार्यमा आउन सक्ने चुनौतिहरूलाई सामना गर्नमा कर्मचारी वर्गहरूको पूर्ण सहयोग प्राप्त हुनेछ भन्नुभयो। वहाँले वर्तमान समयमा सरकारको चुनौति भनेको राष्ट्रमा शान्ति कायम गर्नु रहेको हो भन्नुभयो। उहाँले आजको आधुनिक युगमा विज्ञान तथा प्रविधिको प्रयोग बिना कुनै पनि राष्ट्रले विकासलाई आत्मसात गर्न सकेको छैन र तसर्थ हामीले पनि नेपाललाई एक शान्त एवम् समृद्ध राष्ट्रको रूपमा विश्वसामु उभ्याउन विज्ञान तथा प्रविधिको समुचित विकास तथा प्रयोग हुनु अपरिहार्य रहेको तथ्य उल्लेख गर्दै यसका लागि सम्पूर्ण कर्मचारी वर्गहरूबाट पूर्ण सहयोग प्राप्त हुने कुरा व्यक्त गर्नुभयो।

सो अवसरमा वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयका सचिव श्री बालकृष्ण प्रसाईज्यूले माननीय राज्यमन्त्रीज्यूको स्वागत गर्दै ऐतिहासिक जनआन्दोलनबाट गठित भएको मन्त्रिपरिषदको माननीय राज्यमन्त्रीज्यूलाई स्वागत गर्न पाउँदा आफू हर्षविभोर भएको कुरा व्यक्त गर्दै यस मन्त्रालयले

प्रथम पटक वरिष्ठ एवम् दलित समूहको नेतृत्व गरिरहेको व्यक्तिलाई पाएको तथ्य उजागर गर्दै वहाँ जस्तो सक्षम तथा अनुभवी व्यक्तिको क्षमता र इमान्दारिताबाट वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले नयाँ मार्गदिशा प्राप्त गर्नेछ भन्ने आशा व्यक्त गर्दै वहाँको कार्यकाल, प्रतिपादित नीतिहरू तथा निर्देशनहरूलाई सफल पार्नका लागि इमान्दारितापूर्वक मन, वचन र कर्मले सहयोग गर्ने कुरा पनि जानकारी गराउनु भयो। वहाँले विश्वमा स्थापित मन्त्रालयहरूलाई अवलोकन गर्दा त्यहाँका विज्ञान तथा प्रविधिसँग आबद्ध मन्त्रालयहरूको अहम् भूमिका तथा कार्यक्षेत्रहरू रहेको देखिन्छ र त्यसैले यस मन्त्रालयको बृहत्तर कार्य तथा भूमिका अनुरूप यस मन्त्रालयलाई अग्रगामी बनाउनका निमित्त हामी स्थायी सरकार अर्थात् कर्मचारी वर्गबाट पुनः पूर्ण सहयोग हुने वचनबद्धता दोहर्चाउन चाहन्छु भन्नुभयो।

सो अवसरमा वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, सूचना प्रविधि उच्चस्तरीय आयोग, नाष्ट, जल तथा मौसम विज्ञान विभाग, वी.पी. कोइराला मेमोरियल प्लानेटेरियम तथा अब्जरभेटरी र विज्ञान सङ्ग्रहालय विकास समिति, वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्द्धन केन्द्र, राष्ट्रिय सूचना प्रविधि केन्द्र, विधि विज्ञान प्रयोगशालाका उच्चपदस्थ कर्मचारीहरू समेत माननीय राज्यमन्त्रीज्यूको स्वागतार्थ उपस्थित रहेका थिए। ■

; Irj Hoāf/f kbaxfnl

काठमाडौं, वैशाख २७, २०६३। श्री बालकृष्ण प्रसाईज्यूले मिति २०६३/१/२७ गते गृह मन्त्रालयको सचिव पदबाट नेपाल सरकारको निर्णय अनुसार सरुवा भई वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयमा सचिवको हैसियतले कार्यभार बहन गर्नुभयो। नवनियुक्त सचिव श्री बालकृष्ण प्रसाईज्यूलाई वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयका कर्मचारीहरू, मन्त्रालयका मातहत तथा आबद्ध निकायहरूका उच्चपदस्थ कर्मचारीहरूले स्वागत गर्नुभएको थियो। साथै एक कार्यक्रमको आयोजना गरी वहाँको स्वागत गरिएको थियो।

सचिव श्री बालकृष्ण प्रसाईज्यूले निर्देशन दिने क्रममा विगतमा अन्यत्र पूर्णतया प्रशासकीय कार्यहरूसँग सम्बन्धित मन्त्रालयहरूमा मात्र कार्य गर्ने अवसर प्राप्त भएको र आफ्नो सेवा अवधिमा प्रथम पटक वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयजस्तो व्यापक तथा अतीव महत्वपूर्ण भूमिका रहेको एवम् आफूले अध्ययन गरेको विषयसँग सम्बन्धित मन्त्रालयमा कार्य गर्ने सुअवसर पाउँदा आफूलाई हर्षको अनुभूति भएको कुरा व्यक्त गर्नुभयो।

विकासित राष्ट्रहरूमा विज्ञान तथा प्रविधिसँग आबद्ध मन्त्रालयहरूको राष्ट्र विकासमा अहम् भूमिका रहने हुँदा यसको क्षेत्र पनि अतीव व्यापक एवम् प्रभावकारी रूपमा रहेको देखिन्छ भन्दै वहाँले हाम्रो देशमा साधन र

स्रोतको अभावमा विज्ञान तथा प्रविधिको क्षेत्रलाई आशातीत रूपमा अगाडि बढाउन सकेका छैनौं भन्नुभयो। तथापि आगतमा हामीहरूले हाम्रा अग्रज सचिवज्यूहरूले प्रारम्भ गरेका कार्यलाई निरन्तरता दिँदै हामीले हाम्रो स्वविवेक, अनुभव, स्रोत एवम् साधनले भ्याएसम्म यस मन्त्रालयको कार्यक्षेत्र तथा कार्यक्रमहरूलाई अग्रयायी बनाउने कुरामा सदैव तत्पर रहेको तथ्य उजागर गर्नुभयो। वहाँले यस मन्त्रालयको लक्ष्य हासिल गर्नका निमित्त हरेक क्षेत्रबाट सबैको सहयोग अपरिहार्य रहेकोले सबैबाट पूर्ण सहयोग प्राप्त हुने कुरामा आशावान रहेको अभिव्यक्ति पनि दिनुभयो।

ऐतिहासिक जनआन्दोलनद्वारा पुनर्स्थापित सरकार भएको हुँदा अहिले जनआकांक्षाहरू पनि स्वाभाविक रूपमा बढी छन् र सरकार पनि जनताप्रति बढी नै उत्तरदायी भएको सन्दर्भमा सबैले सरकारको नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई अक्षरशः पालना गर्दै जनताप्रति पूर्णरूपेण उत्तरदायी भएर कार्य गर्न जरुरी रहेको र हामीले कुनै पनि रूपमा सर्वसाधारणलाई असन्तुष्ट हुने खालका कार्यहरू पनि गर्न नहुने कुरा व्यक्त गर्नुभयो।

सो कार्यक्रममा वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयका सहसचिव श्री लोकदर्शन रेग्मीज्यूले स्वागत मन्तव्य दिनुभएको थियो। ■

माननीय वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्री श्री प्रकाश कोइरालाज्यूद्वारा पदबहाली

नवनियुक्त माननीय विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्री श्री प्रकाश कोइरालाज्यूले मिति २०६२/४/१ मा मन्त्रालयमा पद बहाली गर्नु भयो । सो अवसरमा माननीय वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रीज्यूले निर्देशन दिँदै विज्ञान तथा प्रविधि समग्र विकासको परिसूचक भएकोले यस क्षेत्रको विकासका लागि साधन र स्रोतले भ्याएसम्म आफू यस क्षेत्रको विकास तथा प्रयोगका लागि सदैव तत्पर रहने कुरा व्यक्त गर्नुभयो । वहाँले प्रशासनको आधारभूत सिद्धान्त पुरस्कार र सजाय हो, तसर्थ जो कर्मचारीले इमान्दारीपूर्वक आफ्नो जिम्मेवारीलाई बुझ्दै असल कार्य गर्दछ, उसलाई पुरस्कृत गर्नमा आफू पछि नपर्ने कुरा व्यक्त गर्नुभयो । वहाँले सम्पूर्ण कर्मचारीवर्गलाई वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधिको क्षेत्रको विकासका लागि आफूलाई सहयोग गर्न पनि आह्वान गर्नुभयो ।

यसअघि वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि सचिव डा. स्वयम्भूमान अमात्यज्यूले माननीय मन्त्रीज्यूको स्वागत गर्दै मन्त्रालयको बारेमा संक्षिप्त जानकारी प्रस्तुत गर्नुभएको थियो । साथै वहाँले मन्त्रालय मातहतका तथा आवद्ध निकायहरूको

बारेमा पनि संक्षिप्त रूपमा माननीय मन्त्रीज्यू समक्ष जानकारी प्रस्तुत गर्नुभएको थियो । माननीय मन्त्रीज्यूको स्वागतार्थ मन्त्रालय, मातहत तथा आवद्ध निकायहरूका पदाधिकारीज्यूहरूको समुपस्थिति रहेको थियो । ■

पदबहाली

काठमाडौं, कार्तिक १४, २०६२ । नवनियुक्त सचिव श्री अनन्तराज पाण्डेज्यूले २०६२/७/१४ गते वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयको सचिव पदबाट नेपाल सरकारको निर्णय अनुरूप सरुवा भई वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयको कार्यभार सम्भाल्नु भयो । वहाँलाई वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयका कर्मचारीहरू तथा मन्त्रालयका मातहतका तथा आवद्ध निकायका प्रमुखज्यूहरूले स्वागत गर्नुभएको थियो । वहाँले

निर्देशन दिँदै भन्नुभयो, “यस मन्त्रालयलाई सबै मन्त्रालयको आधार मन्त्रालयको रूपमा लिन सकिन्छ । अझ भनौं भने यो मन्त्रालयको महत्व शरीरमा आँखाको नानीको महत्व रहे जत्तिकै रहेको छ । वर्तमानमा यो मन्त्रालयको भूमिका न्यून देखिएपनि यसका कार्यहरू अतीव महत्वपूर्ण छन् । राज्यले हामीलाई दिएको अभिभाराको पूर्णपालना गर्दै हामीलाई उपलब्ध साधन र स्रोतलाई पूर्णरूपेण सदुपयोग गर्न जरुरी छ । र साथै हामीले राष्ट्रलाई के दिन गर्न सक्यौं सो कुरालाई मनन गर्दै राष्ट्र विकासमा आफूलाई समर्पित गर्न जरुरी छ ।” ■

त्रैमासिक तथा वार्षिक प्रगति समिक्षा

काठमाडौं, भाद्र १५, २०६२ । वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयको मन्त्रालयस्तरीय विकास आयोजना / कार्यक्रमहरूको आ.व. २०६२/६३ को त्रैमासिक तथा वार्षिक प्रगति समिक्षा सम्पन्न भयो । सो समिक्षा बैठक माननीय वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्री श्री प्रकाश कोइरालाज्यूको अध्यक्षतामा सम्पन्न भएको थियो । निर्देशन दिने क्रममा वहाँले यस्तो असहज परिस्थितिमा पनि प्रगति सन्तोषजनक रहेको उल्लेख गर्दै आगामी दिनहरूमा आपसी समन्वय तथा पारस्परिक सहयोगबाट अझै उपलब्धीमूलक रूपमा

कार्यक्रमहरूलाई अगाडि बढाउनु पर्ने कुरामा जोड दिनु भयो । साथै वहाँले विज्ञान तथा प्रविधिको समग्र विकासका लागि हरेक क्षेत्रबाट पूर्ण सहयोग हुनु पर्ने र राष्ट्रिय योजना आयोग र अर्थ मन्त्रालयले यस क्षेत्रको विकासमा विशेष अभिरुची राख्नुपर्ने कुरा पनि प्रष्ट पार्नु भयो ।

राष्ट्रिय योजना आयोगका माननीय सदस्य डा. राजेन्द्र सुवालज्यूले विभिन्न निकायहरूबाट गरिएको प्रस्तुतीकरण आफूलाई राम्रो लागेको अभिव्यक्ति दिँदै राष्ट्रमा विद्यमान विभिन्न किसिमका समस्याहरूको बाबजुद पनि प्रगतिलाई

राष्ट्रिय योजना आयोगको दृष्टिकोणबाट विश्लेषण गर्दा उपलब्धीमूलक नै मान्नुपर्ने भन्नुभयो । यस मन्त्रालयको भूमिका राष्ट्र विकासमा अहम् रहेको र यस क्षेत्रको विकास बिना राष्ट्र विकासले मूर्तरूप नलिने तथ्यलाई उजागर गर्दै वहाँले यस मन्त्रालयको छविलाई उच्च पार्न अझै प्रयास हुनुपर्ने भन्नुभयो । वहाँले कार्यक्रमहरू स्पष्ट हुनुपर्ने र गुणात्मक कार्यहरूलाई पनि स्पष्ट रूपमा उल्लेख गरिनुपर्ने सुझाव समेत दिनुभयो ।

वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयका सचिव डा. स्वयम्भूमान अमात्यज्यूले मन्त्रालय तथा मन्त्रालय मातहत तथा आवद्ध निकायहरूको कार्यक्रम तथा प्रगतिलाई संक्षिप्त रूपमा प्रस्तुत गर्नुभयो । वहाँले समग्रमा प्रगति ८०% भन्दा बढी रहेको तथ्य उजागर गर्दै असामान्य परिस्थितिमा पनि यस उपलब्धीलाई उपलब्धीमूलक भन्दै आगतमा यस्तै सक्रिय भएर

सम्बन्धित निकायहरू आ-आफ्नो क्षेत्रको विकासमा संलग्न रहनु पर्ने तथ्य प्रकट गर्नुभयो ।

सो बैठकमा अर्थ मन्त्रालय, सामान्य प्रशासन मन्त्रालय तथा राष्ट्रिय योजना आयोगका प्रतिनिधिहरू समेतको उपस्थिति थियो ।

उक्त बैठकमा वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, उच्चस्तरीय सूचना प्रविधि आयोग, नाष्ट, वी.पी. कोईराला मेमोरियल प्लानेटेरियम तथा अब्जरभेटरी र विज्ञान सङ्ग्रहालय विकास समिति, वैकल्पिक ऊर्जा प्रबर्द्धन केन्द्र, राष्ट्रिय सूचना प्रविधि केन्द्र, राष्ट्रिय विधि विज्ञान प्रयोगशालाका उच्चपदस्थ अधिकृतहरूले आफ्नो संस्थाको त्रैमासिक तथा वार्षिक प्रगति प्रस्तुत गर्नुभएको थियो । ■

निजामति सेवा दिवस

काठमाडौं, भाद्र २२, २०६२ । विगतको वर्षदेखि निजामति सेवा ऐन लागू भएको दिनलाई निजामति सेवा दिवसको रूपमा सम्पूर्ण मन्त्रालयहरू, विभागहरू तथा कार्यालयहरूले छुट्टाछुट्टै रूपमा मनाउने निर्णय भएअनुरूप वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयमा पनि भाद्र २२, २०६१ मा विशेष कार्यक्रम सहित निजामति सेवा दिवस एक समारोहको आयोजना गरी मनाइयो । सो समारोहमा बोल्दै माननीय वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्री श्री प्रकाश कोईरालाज्यूले सो दिवसमा सम्पूर्ण कर्मचारीहरूलाई बधाई तथा शुभकामना व्यक्त गर्नुभयो । वहाँले कर्मचारीहरू स्थायी सरकार भएको हुँदा राष्ट्र विकासमा कर्मचारीहरूको अहम् भूमिका रहेको उल्लेख गर्दै आस्थाको आधारमा कार्य नगरी राष्ट्र सेवाप्रति मन, वचन र कर्मले

संलग्न रहनु पर्ने कुरा व्यक्त गर्नु भयो । वहाँले कर्मचारीहरूमा यस दिवसले जोश र जाँगर बढोस् भन्ने शुभकामना व्यक्त गर्दै सेवा पदक प्राप्त गर्नेहरूलाई बधाई व्यक्त गर्नुभयो ।

सचिव श्री डा. स्वयम्भूमान अमात्यज्यूले सम्पूर्ण कर्मचारी वर्गले राष्ट्रसेवकको दायित्वलाई पूर्णरूपेण निर्वाह गर्दै सेवाग्राहीलाई सरल, सहज र छिटोछरितो रूपमा सेवा दिनुपर्ने कुरा अभिव्यक्त गर्नुभयो । सहसचिव श्री लोकदर्शन रेग्मीज्यूले निजामति सेवाको आफ्नै गौरवशाली इतिहास रहेको र यसलाई कायम राख्न हामी सबैबाट प्रयास हुनुपर्ने कुरा व्यक्त गर्नुभयो ।

सो अवसरमा वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयसँग आवद्ध विभिन्न महानुभावहरूले दीर्घसेवा पदकहरू प्राप्त गर्नुभएको थियो । ■

नेपालमा प्रथम पटक राष्ट्रिय बेधशाला स्थापना

नेपालमा खगोल विज्ञान, ज्योतिर्विज्ञान एवम् खगोल-भौतिक विज्ञानको अध्ययन अनुसन्धान गर्ने तथा जनमानसमा वैज्ञानिक चेतनाको प्रार्दुभाव गर्ने उद्देश्य अनुरूप वी.पी. कोईराला मेमोरियल प्लानेटेरियम तथा अब्जरभेटरी र विज्ञान सङ्ग्रहालय विकास समितिले नेपालमा नै प्रथम पटक राष्ट्रिय बेधशालाको स्थापना गरेको छ । बेधशाला स्थापनाका निमित्त गत आर्थिक वर्षमा नै ४०६.४ मी.मी. को टेलिस्कोप खरीद गरिसकिएको थियो भने यस आर्थिक वर्षमा बेधशाला भवनको निर्माणको कार्य सम्पन्न भएको छ । ३०५४.७ वर्गफिट क्षेत्रफल भएको दुईतले उक्त भवनको शिर्षमा अमेरिकाबाट आयातित डोम समेत जडान भैसकेको छ । आगामी आर्थिक वर्षमा गोष्ट हाउसको निर्माण सँगै अध्ययन अनुसन्धानको कार्य समेत प्रारम्भ हुनेछ । खगोल विज्ञान तथा खगोल-भौतिक विज्ञानको क्षेत्रमा

यसलाई एउटा उल्लेखनीय उपलब्धीको रूपमा लिन सकिन्छ, र यस क्षेत्रको विकासमा यसलाई एउटा कोशेदुङ्गाको रूपमा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ । ■

Ij Zj j ftfj /Of lbj ; -@)) ^

काठमाडौं, जेष्ठ २२, २०६३ । संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय वातावरण कार्यक्रम (United Nations Environment Programme) को आह्वानमा प्रत्येक वर्ष जुन ५ का दिनलाई “विश्व वातावरण दिवस” को रूपमा मनाउँदै आएअनुरूप यस वर्ष पनि सो कार्यक्रमलाई भव्यताका साथ मनाइयो । सो कार्यक्रमलाई सफलतापूर्वक सञ्चालन गर्नका लागि यस पूर्व वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयका राज्यमन्त्रीज्यूको अध्यक्षतामा ८२ सदस्यीय ‘विश्व वातावरण दिवस, २०६३ मूल समारोह समिति’ गठन गरिएको थियो । संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय वातावरण कार्यक्रमको विषय “मरुभूमि तथा मरुभूमिकरण” (Deserts and Desertification) र नारा Do not Desert Drylands थियो । नेपालले उक्त नारालाई राष्ट्रिय परिप्रेक्ष्यमा “नछोडौं जमिन सुखा, बनाऔं भूमि उर्वरा” को रूपमा लिइएको थियो ।

सो कार्यक्रमको उद्घाटन समारोह माननीय अर्थमन्त्री डा. रामशरण महतज्यूको प्रमुख आतिथ्यमा सम्पन्न भएको थियो । सो अवसरमा वातावरणको

क्षेत्रमा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउने विभिन्न संस्थाहरूलाई पुरस्कार समेत प्रदान गरिएको थियो ।

विश्व वातावरण दिवस मनाउने क्रममा जेष्ठ २२, २३ र २४ गते वातावरणसँग सम्बन्धित प्रदर्शनीहरू वीरेन्द्र अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन केन्द्र, नयाँ बानेश्वरमा आयोजना गरिएको थियो । सो प्रदर्शनीमा ३३ वटा विभिन्न वातावरण सम्बन्धी संस्थाहरूको सहभागिता रहेको थियो । ■

प्राथमिकता प्रमाणीकरण गोष्ठी सञ्चालन

काठमाडौं, जेष्ठ १७, २०६३ । वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय र संयुक्त राष्ट्रसङ्घ औद्योगिक विकास सङ्घ (United Nations Industrial Development Organization (UNIDO)) को सहकार्यमा POPs Enabling Activities Project द्वारा दिर्घाई जैविक प्रदूषकको व्यवस्थापन सम्बन्धमा नेपालले निर्धारण गर्नुपर्ने प्राथमिकताको सम्बन्धमा ठोस निष्कर्षमा पुग्न दुई दिवसीय प्राथमिकता प्रमाणीकरण गोष्ठी (Priority Validation Workshop) सञ्चालन गरियो ।

सो गोष्ठीको उद्घाटन समारोहमा बोल्दै सो समारोहका प्रमुख अतिथि वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयका सचिव श्री बालकृष्ण प्रसाईज्यूले मानव जीवन र वातावरण प्रदूषणमा खतराजन्य मानिएका म्याद नाघेका रासायनिक विषादीहरू नेपालको विभिन्न ठाउँमा प्रचुर मात्रामा भण्डारणमा रहेको कुरा विभिन्न पत्रपत्रिकाहरू तथा समाचारहरूमा आइरहेको हुँदा समयमै यसको उचित समाधान नगरिएमा वातावरण तथा मानव स्वास्थ्यमै भयावह स्थिति आउन सक्ने कुरा व्यक्त गर्नुभयो । वहाँले यस्ता विषादीहरूलाई समयमै

सुरक्षित रूपमा प्याकिङ्ग गरी उचित रूपमा विसर्जन गर्ने कार्य नेपाल सरकारको विशेष प्राथमिकता क्षेत्रमा रहेको कुरा पनि अवगत गराउनु भयो ।

सो क्रममा वहाँले यस विषयसँग सम्बन्धित विशेषज्ञहरू स्वदेशमा नभए अन्तर्राष्ट्रिय निकायहरूसँग समेत समन्वय गरी उचित व्यवस्थापन गरिने र यस कार्यमा UNIDO सँग आर्थिक तथा प्राविधिक रूपमा सहयोगको अपेक्षा समेत राख्नुभयो ।

सो समदुघाटन समारोहका अन्य वक्ताहरूमा कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयका सचिव श्री गणेश के.सी., उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयका सचिव श्री भरत बहादुर थापा, UNIDO का प्रतिनिधि श्री भालेन्टिन इचेनको र POPs Enabling Activities Project का संयोजक श्री जयराम अधिकारीज्यू हुनुहुन्थ्यो ।

दुई दिनसम्म सञ्चालित सो कार्यक्रममा सो विषयसँग सम्बन्धित विभिन्न क्षेत्रका विशेषज्ञहरूको सहभागिता रहेको थियो । ■

sfobfhgf lfdtf lgdfOf ; DaGwl sfozfntf uffl

काठमाडौं, जेष्ठ ४, २०६३ । मानव स्वास्थ्य तथा वातावरणका लागि अत्यधिक हानिकारक मानिएका दिर्घाई जैविक प्रदूषकबाट मानव स्वास्थ्य तथा वातावरणको रक्षा गर्न अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा मे २१, २००१ मा स्टकहोल्म महासन्धि को रूपमा लिइएको ऐक्यबद्धताप्रति नेपालले पनि आफ्नो प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दै अप्रिल ४, २००२ मा हस्ताक्षर गरेअनुरूप आफ्नो दायित्वलाई बहन गर्दै वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय र United Nations Institute for Training and Research (UNITAR) को संयुक्त आयोजना तीन दिवसीय 'कार्ययोजना क्षमता निर्माण' विषयक गोष्ठीको आयोजना गरियो ।

उक्त गोष्ठीको समुद्घाटन वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयका सचिव श्री बालकृष्ण प्रसाईंज्यूले एक समारोहका बीचमा गर्नुभयो । वहाँले आफ्नो मन्तव्य दिने क्रममा जनस्वास्थ्यलाई अत्यन्त नकारात्मक असर गर्ने र दीर्घकालसम्म नास नभई रहने केही कीटनासक विषादीहरू तथा औद्योगिक सहउत्पादनहरूको सम्बन्धमा नेपालमा यथार्थ वस्तुस्थितिको अध्ययन, समस्याको गाम्भीर्यताको आङ्गलन एवम् यस्ता रसायनहरूको अद्यावधिक अभिलेख तयार गरी स्टकहोल्म महासन्धि कार्यान्वयनको लागि राष्ट्रिय कार्यान्वयन योजना तयार गर्ने उद्देश्यले नेपाल सरकार तथा संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय औद्योगिक विकास संस्था (UNIDO) को संयुक्त पहल तथा Global Environment Facility (GEF) को आर्थिक सहयोगमा नेपालमा दिर्घाई जैविक प्रदूषकहरू (POPs) को अभिलेख तयार भएको कुरा अवगत गराउनु भयो ।

मानव सभ्यताको प्रारम्भदेखि नै मानिसले आफ्ना कार्यहरूलाई सरल र

सहज रूपमा गर्न विभिन्न आविष्कार गर्दै आएको र कृषिको उत्पादकत्व वृद्धि, औद्योगिक उत्पादनको विविधिकरण तथा युद्ध सामग्री विकास जस्ता कार्यका लागि नयाँ-नयाँ रसायनहरू आविष्कार गर्ने क्रममा डि.डि.टि. लगायतका अत्यन्त प्रभावशाली तथा लामो समयसम्म नष्ट नहुने कीटनियन्त्रक रसायनहरूको आविष्कार भएको तर आविष्कार तथा हर्ष बढाइको छोटो समयमै यी रसायनहरू विखण्डन नहुने गुणका कारण यिनीहरू अत्यन्त खतराजन्य पदार्थ हुन पुगेको कुरा हालसम्म भएको अध्ययन अनुसन्धानबाट थाहा हुन आएको कुरा पनि वहाँले जानकारी गराउनु भयो ।

मन्तव्यकै क्रममा Polychlorinated Biphenyls, पि.सि.बि. जस्ता औद्योगिक रसायनहरू समेत विजुलीको ट्रान्सफर्मर, क्यापसिटर लगायतका विद्युतीय उपकरणमा प्रयोग हुने गरेको तथ्यलाई उजागर गर्दै यस मन्त्रालय अन्तर्गतको POPs Project बाट भएको अध्ययनमा दिर्घाई जैविक प्रदूषक (POPs) समूहभित्र पर्ने विजुलीको ट्रान्सफर्मरमा प्रयोग हुने तेल अझै पनि हाम्रो गाउँघरमा मर्केको, दुखेको, पोलेको ठाउँमा मालिस गर्ने चलन देखिएकोले पि.सि.बि. मिसिएको तेल प्रयोगबाट क्यान्सर लगायत विभिन्न स्वास्थ्य सम्बन्धी समस्या हुने भएकोले यस्ता तेलहरूको प्रयोग बन्द गर्न सर्वसाधारण सबैमा जनचेतना फैलाउन आजको आवश्यकता भएको कुरा व्यक्त गर्नुभयो ।

सो समुद्घाटन समारोहका अन्य वक्ताहरूमा कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयका सचिव श्री गणेश के.सी. तथा उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालयका सचिव श्री भरत बहादुर थापा, UNITAR का प्रतिनिधि श्री ब्रानडम टर्नर र POPs Enabling Activities Project का संयोजक श्री जयराम अधिकारज्यू हुनुहुन्थ्यो । ■

प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धी परिचयात्मक गोष्ठी

वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयको आर्थिक वर्ष ०६२/६३ मा रहेको वार्षिक कार्यक्रम बमोजिम नेपाल अधिराज्यका ५ जिल्लाहरूमा एक/एक वटा 'प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धी' परिचयात्मक गोष्ठी सञ्चालन गर्ने रहेको थियो । सोही अनुरूप भैरहवा (पुष ९-१०, २०६२), धनगढी (पुष १६-१७, २०६२), वीरगञ्ज (पुष २३-२४, २०६२), हेटौँडा (असार ५-६, २०६३) र धनकुटा (असार ९-१०, २०६३) हरूमा दुई दिवसीय गोष्ठी सम्पन्न भयो ।

सो गोष्ठीको मुख्य उद्देश्य वातावरण संरक्षण ऐन, २०५३ र वातावरण संरक्षण नियमावली, २०५४ मा रहेको प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको सम्बन्धमा सहभागीहरूलाई सैद्धान्तिक, कानुनी, प्राविधिक एवम् व्यवहारिक पक्षमा जानकारी गराउने रहेको थियो ।

उक्त गोष्ठीमा सम्बन्धित विशेषज्ञहरूद्वारा (१) वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धमा कानुनी व्यवस्था, प्रक्रिया र प्रयोग; (२) प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण सम्बन्धमा कानुनी व्यवस्था, प्रक्रिया र प्रयोग; (३) वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदनको महत्व र यसमा रहनुपर्ने पक्षहरू; (४) दिगो विकासमा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको उपयोग : राष्ट्रिय प्रयासहरू; (५) वातावरणीय मूल्याङ्कन प्रक्रियामा जनसहभागिता : सरोकारवालाहरूको महत्व र भूमिका; तथा (६) वातावरणीय अनुगमन तथा परीक्षण : आजको आवश्यकता र उपादेयता' सम्बन्धी विषयहरू प्रस्तुत गरिएको थियो ।

सो गोष्ठीहरूमा सम्बन्धित जिल्लास्थित सरकारी कार्यालयहरू, स्थानीय निकाय, गैरसरकारी निकायका प्रतिनिधिहरू एवम् पत्रकारहरूको सहभागिता रहेको थियो । ■

पृष्ठ ११ को बाँकी...

उक्त उद्घाटन समारोहका अन्य वक्ताहरूमा वी.पी. कोईराला मेमोरियल प्लानेटेरियम तथा अब्जरभेटरी र विज्ञान सङ्ग्रहालय विकास समितिका कार्यकारी निर्देशक श्री श्रीहर्ष कोईरालाज्यू, सह-कार्यकारी निर्देशक श्री सनत कुमार शर्माज्यू, भौतिकशास्त्र केन्द्रीय शिक्षण विभाग, त्रि.वि. का प्रा.डा. उदयराज खनालज्यू रहनु भएको थियो ।

४ दिनसम्म सञ्चालित उक्त स्कूलमा ४० भन्दा बढी कलेज, उच्च माध्यमिक तहका १३० भन्दा बढी शिक्षक तथा विद्यार्थीहरूको सहभागिता रहेको थियो । साथै यस क्षेत्रसँग सम्बन्धित विशेषज्ञहरू समेतको उल्लेखनीय सहभागिता रहेको थियो । उक्त स्कूलको सहभागीहरूलाई रात्रिमा टेलिस्कोपको सहायताबाट आकाशीय पिण्डहरू समेतको अध्ययन गराइएको थियो । उक्त स्कूलको स्रोत व्यक्ति/विशेषज्ञहरूको रूपमा प्रा.डा. उदयराज खनालज्यू, श्री सनत कुमार शर्माज्यू, प्रा.डा. मुकुन्दमणि अर्यालज्यू, प्रा.डा. लोकनारायण

समारोहमा उपस्थित व्यक्तित्वहरू

भाज्यू, प्रा.डा. केशवराम जोशीज्यू, डा. राजु खनालज्यू, डा. विनिल अर्यालज्यू, श्री प्रेमराज ढुङ्गेलज्यू रहनु भएको थियो । ■

खगोल विज्ञान एवम् खगोल-भौतिक विज्ञान सम्बन्धी ४ दिवसीय स्कूलको समापन

काठमाडौं, पौष २२, २०६२ । पौष १९ गतेदेखि सञ्चालित खगोल विज्ञान एवम् खगोल-भौतिक विज्ञान सम्बन्धी ४ दिवसीय स्कूलको समापन समारोहको आयोजना गरियो । सो समारोहमा शिक्षक, विद्यार्थी तथा खगोल विज्ञान एवम् खगोल-

भौतिक विज्ञानसँग आवद्ध व्यक्तिहरूको उल्लेख्य सहभागिता रहेको थियो । सो स्कूलमा ४० वटाभन्दा बढी कलेजका विद्यार्थी एवम् शिक्षकहरू

समुद्घाटन समारोहमा उपस्थित विशिष्ट महानुभावहरू

सहभागी रहेका थिए ।

सो समारोहका प्रमुख अतिथी माननीय वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि सहायकमन्त्री श्री प्रतापराम लोहारज्यूले विद्यार्थीहरूको उल्लेख्य सहभागिता एवम् लगनशीलतापूर्वक गरेको अध्ययनप्रति सन्तोष व्यक्त गर्दै यस अध्ययनले युवा पिँढीहरूमा

खगोल विज्ञानको अध्ययन अनुसन्धानप्रति अभिरूची प्रार्दुभाव हुने कुरामा विश्वास व्यक्त गर्नुभयो । वहाँले यस प्रकारको स्कूललाई आगतमा पनि निरन्तरता दिने कुरामा विश्वास दिलाउनु भयो ।

सो कार्यक्रमका अन्य वक्ताहरूमा कार्यक्रमका सभापति तथा वी.पी. कोईराला मेमोरियल प्लानेटेरियम तथा अब्जरभेटरी र विज्ञान सङ्ग्रहालय विकास समितिका कार्यकारी निर्देशक श्री श्रीहर्ष कोईरालाज्यू, सह-कार्यकारी निर्देशक श्री सनत कुमार शर्माज्यू तथा भौतिकशास्त्र केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि. का प्रा.डा. उदयराज खनालज्यू हुनुहुन्थ्यो ।

उक्त स्कूलका सहभागीहरूलाई माननीय वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि सहायकमन्त्री श्री प्रतापराम लोहारज्यूले प्रमाणपत्र वितरण गर्नुभएको थियो । ■

माननीय राज्यमन्त्रीज्यूद्वारा सहभागीहरूलाई प्रमाणपत्र वितरण गरिँदै

स्वगोल विज्ञान एवम् स्वगोल-भौतिक विज्ञान सम्बन्धी

४ दिवसीय स्कूलको आयोजना

काठमाडौं, पौष १९-२२, २०६२। वर्तमान युग अन्तरिक्ष युग भएको र यस क्षेत्रमा निरन्तर रूपमा भइरहेको ज्ञानको विष्फोटनले गर्दा यस क्षेत्रमा नवीनतम् ज्ञान तथा नवीनतम् प्रविधिहरूको विकास दिनानुदिन बढिरहेको छ। तसर्थ यस क्षेत्रमा खगोल तथा खगोल-भौतिक विज्ञानको क्षेत्रमा निरन्तर रूपमा प्राप्त भइरहेका उपलब्धीहरू तथा अध्ययन अनुसन्धानलाई विद्यार्थी तथा शिक्षकहरूमा निरन्तर रूपमा प्रवाह गर्नु पर्ने आवश्यकतालाई अनुभूति गर्दै विगतका वर्षहरूमा जस्तै यस वर्ष पनि वी.पी. कोईराला मेमोरियल प्लानेटेरियम तथा अब्जरभेटरी र विज्ञान सङ्ग्रहालय विकास समितिले ४ दिवसीय “खगोल विज्ञान एवम् खगोल-भौतिक विज्ञान” विषयक स्कूलको आयोजना गर्‍यो।

सो स्कूलको समदघाटन समारोहका प्रमुख अतिथी माननीय वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि सहायकमन्त्री श्री प्रतापराम लोहारज्यूले विज्ञान तथा प्रविधि नै एउटा राष्ट्रको समग्र विकासको परिसूचक रहेको र खगोल विज्ञानलाई नै विज्ञानको जननीको रूपमा लिने गरिएकोले आजको अन्तरिक्ष युगमा यस क्षेत्रको अध्ययन, अनुसन्धान, यस क्षेत्रको विकास तथा अध्यापनमा विशेष जोड दिनु पर्ने कुरा व्यक्त गर्नुभयो। वहाँले सोही सन्दर्भमा खगोल विज्ञान एवम् खगोल-भौतिक विज्ञानको अध्ययन अनुसन्धानलाई अग्रता दिनका निमित्त नेपालमा राष्ट्रिय वेधशाला स्थापना गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको जानकारी दिँदै विज्ञान सङ्ग्रहालय एवम् प्लानेटेरियमको स्थापनाको लागि पनि सरकार प्रयासरत रहेको तथ्य उजागर गर्नुभयो।

समुदघाटन समारोहमा उपस्थित विशिष्ट महानुभावहरू

मन्तव्यकै क्रममा वहाँले नेपालमा निहित ज्योतिषशास्त्रको परम्परागत ज्ञानलाई परिमार्जन गर्न आवश्यक रहेको तथ्य औल्याउदै प्रमाणिक समय, ग्रहण आदिको गणनामा देखिएका समस्याहरू समेतको समाधान वेधशाला स्थापना पश्चात् हुनेछ भन्ने आशा व्यक्त गर्दै यस प्रकारका कार्यक्रमहरूले विद्यार्थी, शिक्षक एवम् जनमानसमा यस क्षेत्रमा भए गरेका आधुनिक ज्ञानको प्रवाह निरन्तर रूपमा भइरहने र यस क्षेत्रको विकासमा उल्लेखनीय योगदान हुने कुरा प्रति आफ्नो विश्वास व्यक्त गर्नुभयो।

उद्घाटन समारोहका सभापति तथा राष्ट्रिय योजना आयोगका माननीय सदस्य डा. राजेन्द्र सुवालज्यूले सम्पूर्ण विश्व नै अन्तरिक्ष विजयको होडवाजीमा संलग्न भएको परिप्रेक्ष्यमा हामीहरू पनि यस क्षेत्रको विकासमा पछि हट्न नहुने र यस क्षेत्रको विकासमा निरन्तर रूपमा संलग्न रहनु पर्ने कुरा व्यक्त गर्दै यसका लागि राष्ट्रिय योजना आयोगबाट सक्दो सहयोग उपलब्ध हुने कुरा व्यक्त गर्नुभयो।

रात्रिको समयमा टेलिस्कोपको सहायताबाट आकाशीय पिण्डहरूको अध्ययन गराइँदै

उक्त समारोहमा वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयका सचिव श्री अनन्त राज पाण्डेज्यूले राष्ट्रमा खगोल विज्ञान एवम् खगोल-भौतिक विज्ञानको अध्ययन अनुसन्धान एवम् प्रवर्द्धनको आवश्यकतालाई अनुभूति गर्दै नेपाल सरकारले वी.पी. कोईराला मेमोरियल प्लानेटेरियम तथा अब्जरभेटरी र विज्ञान सङ्ग्रहालय विकास समिति स्थापना गरेको तथ्य उजागर गर्दै यस क्षेत्रको विकासका लागि सम्पूर्ण क्षेत्रबाट निरन्तर रूपमा सहयोग प्राप्त हुनु पर्ने कुरामा जोड दिनु भयो र भविष्यमा यस प्रकारको कार्यक्रम काठमाडौं बाहिर आयोजना गर्नुपर्ने कुरामा पनि जोड दिनुभयो।

...बाँकी पृष्ठ १० मा